

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ НА ВНУТРІШНЬОМУ ЄВРОПЕЙСЬКОМУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРІВ

COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE VISEGRAD COUNTRIES ON THE EUROPEAN INTERNAL AGRICULTURAL MARKET

УДК 339.137.2

Дзяд О.В.

к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Краснікова Н.О.

к.е.н., доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Гречин К.О.

студент
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

У статті наведена авторська методика виявлення конкурентних переваг країн Вишеградської четвірки (V4) на внутрішньому європейському ринку сільськогосподарських товарів. Методика передбачає покрокову послідовність розрахунків із використанням індексу Баласса та моделей лінійної регресії, які дають змогу визначити характер переваг та динаміку їхнього розвитку, а також чинники їх формування. Серед таких чинників найбільший вплив мали розмір ферм, обсяги отримуваних сільськогосподарських субсидій та конкуренція з продукцією інших європейських виробників. Визначені окремі групи сільськогосподарських товарів, за якими країни V4 мають конкурентні переваги на ринку ЄС, та природу походження цих переваг. Стаття також включає коротку характеристику сільськогосподарського комплексу країн V4 та висвітлює ключові проблеми і перспективи нарощування конкурентних переваг країн четвірки на ринку сільськогосподарських товарів ЄС.

Ключові слова: конкурентні переваги, сільське господарство, внутрішній ринок ЄС, детермінанти конкурентних переваг.

В статті приведена авторська методика виявлення конкурентних переваг

країн Вишеградської четвірки (V4) на внутрішньому європейському ринку сільськогосподарських товарів. Методика передбачає покрокову послідовність розрахунків з використанням індексу Баласса та моделей лінійної регресії, які дають змогу визначити характер переваг та динаміку їх розвитку, а також фактори їх формування. Серед таких факторів найбільше вплив мали розмір ферм, обсяги отримуваних сільськогосподарських субсидій та конкуренція з продукцією інших європейських виробників. Визначені окремі групи сільськогосподарських товарів, за якими країни V4 мають конкурентні переваги на ринку ЄС, та природу походження цих переваг. Стаття також включає коротку характеристику сільськогосподарського комплексу країн V4 та висвітлює ключові проблеми і перспективи нарощування конкурентних переваг країн четвірки на ринку сільськогосподарських товарів ЄС.

Ключевые слова: конкурентные преимущества, сельское хозяйство, внутренний рынок ЕС, детерминанты конкурентных преимуществ.

The article uses an original methodological approach to define V4's competitive advantages on the European internal agricultural market and their determinants. The ascension of the V4 to the European Union has had a significant impact on several economic sectors of these countries, especially the agricultural sectors. There is limited evidence on how the V4's competitive advantages in agricultural products have developed after their ascension to the EU. Therefore, the suggested method uses the Balassa index (also known as the Revealed Comparative Advantage index, RCA) in order to evaluate comparative or competitive advantages of the V4. Results of the analysis have shown that among the V4 countries only Poland has competitive advantages on the European agricultural market, while other countries have comparative advantages. Regression analysis has been used to examine the relationship between revealed competitive or comparative advantages and six determinants, including effectiveness of production, economic size of farms, amount of subsidies retrieved, intensity of intra-industry trade, price advantage and average worker's wage. Results revealed that the main determinants of the V4's competitive advantages on the European agricultural market were: a decrease in number of small family farms and an increase in number of big agricultural companies, able to benefit from economies of scale; tough competition both on national and foreign markets; subsidies retrieved from national governments and from the EU, especially subsidies financing modernization of farms. The study also reveals agricultural sectors in which V4's competitive advantages are strongest: tobacco, cereals and various animal products including meat. In order to effectively use their competitive advantages, the V4 must combat low productivity in the agricultural sector due to lack of proper technical equipment in family farming, as well as lack of entrepreneurs and innovators in rural areas. Solutions to these issues are provided by national rural development programs, which support investments in farm modernization and restructuring of the agricultural sector.

Key words: competitive advantages, agriculture, European internal market, determinants of competitive advantages.

Постановка проблеми. У сучасному світовому господарстві наявність конкурентних переваг на світовому ринку стає необхідністю, адже безпосередньо визначає здатність країни до динамічного економічного зростання та підвищення рівня життя її населення. В силу сприятливих агрокліматичних умов сільськогосподарський комплекс виступає важливим і перспективним сектором міжнародної торгівлі низки східноєвропейських держав, у тому числі України. В контексті євроінтеграційного процесу актуальним стає вивчення досвіду європейських країн-сусідів – Вишеградської четвірки – щодо ефективного використання конкурентних переваг національних сільськогос-

подарських комплексів на внутрішньому європейському ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш широко відомими є праці з дослідження конкурентних переваг країн, регіонів та окремих фірм М. Портера, автора теорій ромба конкурентних переваг та теорії чотирьох стадій розвитку національної економіки. Проблеми виявлення та кількісної оцінки порівняльних та конкурентних переваг присвячені праці Б. Баласса, Дж. Праудмана та С. Реддінга, Т. Вольрата.

Н. Трендов у своїй роботі оцінив вплив спільної сільськогосподарської політики ЄС на конкурентні переваги сільського господарства країн V4,

а також за допомогою кореляційного аналізу довів існування лінійної залежності між обсягами отримуваних субсидій та низкою показників, зокрема, обсягами імпорту та експорту, ефективністю тощо. Дж. Абрахам дослідив формування сільськогосподарських кластерів в країнах V4 та показав позитивний вплив цього процесу на конкурентоспроможність їхніх економік. І. Кравчакова, Р. Котулич та О. Шира використовували індекс Баласса для дослідження сільськогосподарського сектору країн V4 з погляду конкурентних переваг у зовнішній торгівлі. М. Святош та Л. Смутка розраховували індекси Баласса для ряду сільськогосподарських товарів країн V4 та визначили ті з них, за якими кожна країна мала найбільші конкурентні переваги.

Хоча значну кількість робіт та досліджень присвячено питанню конкурентних переваг сільського господарства країн V4 на світовому ринку, тема не втрачає актуальності. Новизна цієї роботи полягає в тому, що запропонована методика дозволяє виявити порівняльні та конкурентні переваги країн V4 на сільськогосподарському ринку ЄС та охарактеризувати динаміку їхнього розвитку, визначити чинники формування цих переваг та оцінити вплив кожного з них, а також встановити товарні групи, за якими країни V4 реалізують конкурентні переваги, та пояснити природу їх походження.

Постановка завдання. Метою статті є визначення конкурентних переваг країн V4 на внутрішньому європейському ринку сільськогосподарських товарів та чинників їх формування. Завдання роботи полягали у тому, щоб коротко охарактеризувати сільське господарство країн V4 та використати авторську методику для виявлення конкурентних переваг, чинників їх формування та способів їх реалізації. Для досягнення поставленої мети були використані методи дослідження: статистичний, структурного, регресійного, компаративного аналізу, узагальнення і систематизації. Інформаційну базу дослідження становили дані Єврокомісії, Євростату, Європейської мережі бухгалтерської статистики (FADN).

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час вступу країн Вишеградської групи до ЄС у 2004 р. сільськогосподарський комплекс став галуззю, у якій очікувався найбільш помітний позитивний ефект від інтеграції. Сільське господар-

ство відігравало в економіках V4 більшу роль, ніж в економіках ЄС-15 – його продукція становила 3,8% ВВП чотирьох країн у порівнянні з майже 2% ВВП ЄС-15. Відповідною була і структура зайнятості – 12,5% були зайняті у сільському господарстві Вишеградської групи проти 3,8% у країнах ЄС [6]. Інтеграція з ЄС мала значний вплив на обсяги виробництва, ціни та доходи у сільському господарстві, сформувала його сучасну структуру та структуру і обсяги міжнародної торгівлі країн V4 сільськогосподарськими товарами.

Станом на кінець 2016 р. сільськогосподарський комплекс Вишеградської четвірки об'єднує 1892 тис. господарств, які разом використовують площі 24,4 млн. га. Слід зазначити, що загальні площі використовуваних земель мають тенденцію до зменшення у зв'язку з переорієнтацією територій на промислові цілі. У сільському господарстві зайняті 2,19 млн. осіб, або 7,6% суми всіх зайнятих у чотирьох країнах (табл. 1).

Структуру сільських господарств країн Вишеградської четвірки можна визначити за площею використаних територій та за економічним розміром, вираженим середньою вартістю продукції на 1 га використаних площ. Сільськогосподарський сектор у країнах Вишеградської групи представлений різними структурами у різних країнах: переважно великі ферми, що мають більшу частину площ або худоби, характерні для Чехії; змішана структура, характерна для Словаччини; та переважно дрібне фермерство, характерне для Польщі та Угорщини. Відповідною є структура за економічним розміром. Загалом за час членства четвірки в ЄС спостерігається тенденція до збільшення частки великих господарств [6].

Доходи населення, зайнятого у сільськогосподарському комплексі країн Вишеградської групи, залишаються значно нижчими за відповідні доходи робітників провідних експортерів сільськогосподарської продукції в Європі, наведених у табл. 2. На момент вступу до ЄС найвищий дохід показували польські ферми, однак за останніми даними вони займають останню позицію після Словаччини, Чехії та Угорщини. Відставання Польщі пояснюється наведеною раніше структурою комплексу, у якій переважають дрібні сімейні господарства, орієнтовані переважно на внутрішнє споживання.

Таблиця 1

Загальні показники сільськогосподарського комплексу країн Вишеградської групи у 2016 р.

Країни	Зайняті площі, га	Кількість господарств	Кількість зайнятих у 2016 р., осіб	у % до суми зайнятих
Чехія	3 455 410	26 530	103 270	2,9
Угорщина	4 670 560	430 000	391 730	5,0
Польща	14 405 650	1 410 700	1 649 400	10,4
Словаччина	1 889 820	25 660	46 690	2,9
V4 разом	24 421 440	1 892 890	2 191 090	7,6

Джерело: [2]

Таблиця 2

Середні доходи у сільськогосподарському комплексі країн V4 у порівнянні з середнім рівнем ЄС у 2016 р.

Країни	Середній річний дохід робітника, євро	Середній щомісячний дохід робітника, євро
Чехія	6127,28	510,61
Угорщина	4927,46	410,62
Польща	3400,60	283,38
Словаччина	6304,84	525,40
ЄС	11910,14	992,51

Джерело: [1]

З метою визначення конкурентних переваг країн Вишеградської четвірки на європейському ринку сільськогосподарських товарів необхідно використати методику, яка дозволила б оцінити вплив окремих чинників на формування конкурентних переваг. Запропонована методика передбачає покрокову послідовність розрахунків, групування та порівняння результатів кількісно-якісного аналізу відповідно до встановлених меж.

Крок 1. Розрахунок індексу Б. Баласса для визначення наявних порівняльних або конкурентних переваг кожної з країн V4 на європейському ринку сільськогосподарських товарів. Індекс Баласса, також відомий як коефіцієнт виявленої порівняльної переваги (Revealed Comparative Advantage – RCA), має вигляд:

$$RCA = \left(\frac{X_{ij}}{X_{nj}} / \frac{X_{it}}{X_{nt}} \right), \quad (1.1)$$

де X_{ij} – експорт сільськогосподарських товарів із країн V4 в ЄС;

X_{nj} – експорт сільськогосподарських товарів із інших країн ЄС на європейський ринок;

X_{it} – сукупний експорт товарів із країн V4 в ЄС;

X_{nt} – сукупний експорт товарів інших країн ЄС на європейський ринок [3].

Залежно від значення індексу країни V4 можуть мати:

- порівняльні переваги при значеннях $0 < RCA < 1$;
- конкурентні переваги при значеннях $RCA > 1$.

Крок 2. Визначення динаміки розвитку порівняльних або конкурентних переваг кожної країни на основі порівняння середнього індексу Баласса за певний період з індексом базового року. Якщо позначити індекс в базовому році RCA_1 , то середній індекс розраховується:

$$RCA_{\text{сеп}} = \frac{\sum_{k=2}^n RCA_k}{n-1}, \quad (1.2)$$

де n – загальна кількість років.

Залежно від отриманого середнього індексу країни можуть показувати:

– нарощування порівняльних або конкурентних переваг за розглянутий період, якщо $RCA_{\text{сеп}} > RCA_1$;

– втрату порівняльних або конкурентних переваг, якщо $RCA_{\text{сеп}} < RCA_1$.

Крок 3. Визначення чинників формування конкурентних переваг країн V4 на європейському ринку сільськогосподарських товарів за допомогою регресійного аналізу. Для цього необхідно побудувати моделі лінійної залежності розрахованих у кроці 1 індексів Баласса (залежна змінна) від показників, що відображають чинники формування конкурентних переваг (незалежних змінних), та порівняти коефіцієнти кореляції отриманих моделей. Коефіцієнт детермінації R^2 виступатиме мірою залежності виявлених переваг від чинників їх формування. Залежно від його значення, залежність переваг (залежної змінної) від певного чинника (незалежної змінної) може бути:

- щільною ($0,5 < R^2 < 1$);
- помірною ($0,25 < R^2 < 0,5$);
- неістотною ($0 < R^2 < 0,25$).

З урахуванням моделі Портера та доступних статистичних даних як чинники формування конкурентних переваг обрано такі показники:

- ефективність сільського господарства в цілому як відношення обсягу виробництва до сукупних витрат;
- середній економічний розмір ферм, виражений у вартості виробленої продукції, поділений на використану площу, – відображає структуру і характер конкуренції сільськогосподарського комплексу: чим вищий цей показник, тим більше крупних агропідприємств, які можуть користуватися перевагами ефекту масштабу;
- інтенсивність внутрігалузової торгівлі сільськогосподарськими товарами з іншими країнами ЄС – відображає попит на сільськогосподарські товари країн четвірки на ринку ЄС, характеризує конкуренцію з європейськими виробниками на національному та європейському ринках. Інтенсивність внутрігалузової торгівлі розраховується:

$$U_i = \frac{(X_i + I_i) - |X_i - I_i|}{(X_i + I_i)} * 100\%, \quad (1.3)$$

де X_i – експорт сільськогосподарських товарів із країн V4 на ринок ЄС;

I_i – імпорт сільськогосподарських товарів з країн ЄС у країни V4;

- розмір субсидій, які отримує середньостатистична ферма з національних джерел та в рамках ССП ЄС – виступає важливою складовою частиною доходів фермерів;
- середній рівень доходу робітника агрокомплексу – є важливим факторним параметром, який впливає на собівартість продукції;
- цінова перевага – відображає цінову перевагу сільськогосподарських товарів кожної країни

на європейському ринку. Для її оцінки використовуватимемо умовний кошик товарів, що складається із 100 кг яловичини та 100 кг пшениці, оскільки це основні експортні позиції країн четвірки. Цінова перевага дорівнюватиме відношенню: різниця вартості кошику за середньоєвропейськими цінами та його вартості за цінами країни, поділена на вартість кошику за середньоєвропейськими цінами.

Значення кожного показника отримані або розраховані на основі даних Євростату або Європейської мережі бухгалтерської статистики для 2004-2016 рр. Регресійний аналіз проводиться для залежності індексів Баласса кожної країни за 2004-2016 рр. від кожного показника за той самий період.

Для перевірки достовірності розрахунків та адекватності побудованих моделей для кожної необхідно розрахувати також фактичні значення критерія Фішера та порівняти їх із табличними для рівня значущості $\alpha = 0,05$. Фактичне значення критерія Фішера:

$$F_{\text{факт}} = \frac{R^2}{1 - R^2} * \frac{n - m - 1}{m}, \quad (1.4)$$

де n – кількість спостережень;

m – кількість незалежних змінних в моделі.

Залежно від фактичного та табличного значень критерія побудовані моделі можуть бути:

– адекватними для рівня значимості $\alpha = 0,05$, якщо $F_{\text{факт}} > F_{\text{табл}}$;

– неадекватними для рівня значимості $\alpha = 0,05$, якщо $F_{\text{факт}} < F_{\text{табл}}$.

Додатково для оцінки якості рівнянь регресії розраховується середня помилка апроксимації:

$$\bar{A} = \frac{\sum \frac{Y_i - \hat{Y}}{Y_i}}{n} * 100\%, \quad (1.5)$$

де Y_i – значення залежної змінної;

$\hat{Y}$ – значення функції регресії;

n – кількість спостережень.

Рівняння регресії можна використовувати, якщо $\bar{A} < 15\%$.

Крок 4. Розрахунок індексу Баласса для визначення груп сільськогосподарських товарів, за

якими країни V4 мають конкурентні переваги на європейському ринку. Індекс Баласса розраховується для кожної товарної групи за формулою (1.1), при цьому обсяги експорту всіх країн четвірки сумуються. Країни V4 матимуть конкурентні переваги за тими товарами, для яких $RCA > 1$.

Крок 5. Розрахунок показників рівня та інтенсивності внутрігалузової торгівлі. Рівень внутрігалузової торгівлі визначається:

$$L_i = (X_i + I_i) - |X_i - I_i|, \quad (1.6)$$

де X_i – експорт товарів групи i із країн V4 на ринок ЄС;

I_i – імпорт товарів групи i з країн ЄС у країни V4.

Інтенсивність внутрігалузової торгівлі розраховується за наведеною раніше формулою (1.3). Показники рівня та інтенсивності внутрігалузової торгівлі пояснюють причини формування конкурентних переваг за певною товарною групою. Формування конкурентних переваг у галузях з високою інтенсивністю торгівлі стимулюється щільною конкуренцією, а в галузях з найвищими рівнями внутрігалузової торгівлі – зумовлене перевагами, отриманими за рахунок ефекту масштабу.

За результатами розрахунку отримано, що за підсумками 2016 р. з-поміж країн четвірки лише у Польщі виявлено конкурентні переваги, виражені індексом $RCA = 1,23 > 1$. Серед інших країн найсильніші порівняльні переваги має Угорщина з індексом $RCA = 0,67$ (табл. 3).

Середні індекси Баласса за 2005-2016 рр. наведені у табл. 4. Порівнюючи їх значення із індексами за 2004 р. можна зробити висновок, що всі країни четвірки показали нарощування порівняльних або конкурентних переваг за період членства в ЄС. За темпом зростання найбільше покращення показали Польща та Чехія.

З метою визначення чинників формування порівняльних або конкурентних переваг країн V4 побудовані моделі лінійної залежності індексів Баласса за 2004-2016 рр. від обраних чинників. Отримані коефіцієнти детермінації наведені у табл. 5.

Всі рівняння регресії отримали середню помилку апроксимації $A < 15\%$ (табл. 6) – отже, отримані рівняння можна використовувати.

Таблиця 3

Виявлені порівняльні та конкурентні переваги країн V4 на європейському ринку сільськогосподарських товарів, 2016 р.

Показник	Чехія	Угорщина	Польща	Словаччина
RCA_{2016}	0,46	0,69	1,23	0,37
Характер переваг	Порівняльні	Порівняльні	Конкурентні	Порівняльні

Таблиця 4

Динаміка розвитку порівняльних та конкурентних переваг країн V4 у 2004–2016 рр.

Показник	Чехія	Угорщина	Польща	Словаччина
RCA_{2004}	0,37	0,65	0,90	0,40
$RCA_{\text{ср}}$	0,45	0,75	1,16	0,44
Темп зростання	1,20	1,16	1,30	1,12

Таблиця 5

Результати регресійного аналізу моделей залежності індексу RCA від обраних чинників формування конкурентних переваг

Чинник	Коефіцієнт детермінації R^2			
	Чехія	Угорщина	Польща	Словаччина
Ефективність	0,22	0,42	0,28	0,15
Економічний розмір ферм	0,03	0,45	0,65	0,36
Інтенсивність внутрігалузової торгівлі	0,57	0,66	0,34	0,33
Субсидії	0,36	0,60	0,49	0,09
Доходи	0,25	0,54	0,25	0,29
Цінова перевага	0,15	0,14	0,56	0,04

Таблиця 6

Середня помилка апроксимації (A) та фактичне значення критерію Фішера (F) для моделей залежності

Чинник	Чехія		Угорщина		Польща		Словаччина	
	F	A, %	F	A, %	F	A, %	F	A, %
Ефективність	3,06	4,4	8,06	7,5	4,37	6,2	2,01	9,9
Економічний розмір ферм	0,38	4,7	9,07	7,0	20,27	4,1	6,12	8,0
Іntenс. в/гал. торгівлі	14,76	3,3	20,98	4,7	5,68	5,3	5,31	7,9
Субсидії	5,56	4,0	16,27	5,5	10,62	5,7	1,14	9,6
Доходи	3,63	4,1	12,80	6,5	3,65	5,9	4,43	9,1
Цінова перевага	1,93	4,8	1,79	8,6	13,91	5,1	0,49	10,2

Для перевірки всіх побудованих моделей слід використовувати табличне значення критерію Фішера $F_{табл} = F_{(0,05;1;11)} = 4,84$. Фактичні значення критерію Фішера для кожної моделі наведено у табл. 6. За результатами перевірки отримано, що лише моделі залежності від інтенсивності внутрігалузової торгівлі є адекватними для всіх країн четвірки при рівні значимості $\alpha = 0,05$. Моделі залежності від економічного розміру ферм та обсягу отримуваних субсидій виявились адекватними для трьох країн V4. Модель залежності від ефективності та доходів є достовірною тільки для Угорщини, а від цінової переваги – тільки для Польщі.

Отримані коефіцієнти детермінації значно відрізняються у країнах групи. Так, залежність між перевагами та ефективністю сільського господарства у країнах V4 виявилась помірною ($0,25 < R^2 < 0,5$) або неістотною ($0 < R^2 < 0,25$). Дійсно, якщо розглянути ефективність агрокомплексів країн у 2004 та 2016 рр., можна помітити, що лише модель Угорщини, яка показала найбільший коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,42$ та пройшла тест Фішера, покращила ефективність виробництва за роки членства в ЄС [1]. Тобто не можна стверджувати, що зміни в ефективності виступили чинниками формування переваг країн V4.

Натомість залежність між порівняльними перевагами та економічним розміром ферм виявилась щільною ($0,5 < R^2 < 1$) у Польщі, помірною в Угорщині та Словаччині, та неістотною в Чехії. Порівнюючи структури сільського господарства країн V4 у 2004 та 2016 рр., дійсно можна помітити, що саме у Польщі найяскравіше була виражена тенденція до зменшення кількості малих ферм на користь

великих господарств [2]. Великі ферми отримують переваги за рахунок ефекту масштабу, тому зміни в середньому економічному розмірі ферм стали важливим чинником формування конкурентних переваг Польщі. Натомість в Чехії не відбулося значних змін в структурі агрокомплексу.

Залежність між порівняльними перевагами та інтенсивністю внутрігалузової торгівлі є щільною в Угорщині та Чехії, та помірною в Польщі та Словаччині. Високі коефіцієнти детермінації та фактичні значення критерію Фішера дозволяють зробити висновок, що у всіх країнах V4 значна конкуренція з боку європейських виробників як на європейському, так і на національному ринку стимулювала розвиток конкурентних переваг сільськогосподарського комплексу.

Коефіцієнти детермінації для моделей залежності порівняльних переваг від обсягів отримуваних субсидій показали щільну залежність в Угорщині та Польщі, помірну – в Чехії, та неістотну – в Словаччині. Незважаючи на те, що обсяги отримуваних субсидій на 1 ферму виросли в Словаччині у 2,7 разу за розглянутий період [1], індекс Баласса коливався і за підсумками періоду навіть зменшився – отже, прямого зв'язку між цими показниками немає.

Залежність між порівняльними перевагами та доходами зайнятих у сільськогосподарському комплексі виявилась щільною в Угорщині та помірною – в усіх інших країнах. Тільки модель Угорщини пройшла тест Фішера. Дійсно, Угорщина є єдиною країною з-поміж розглянутих, в якій чітко простежується тенденція зростання рівня доходів – в 3,6 разу за весь розглянутий період [1]. Лише

Порівняння цін на основні сільськогосподарські товари країн V4 з середньоєвропейськими у 2005 та 2018 рр.

Рік	Вид продукції	ЄС	Чехія	Угорщина	Польща	Словаччина
2005	Курятина, євро/100 кг	136	144	151	98	146
	Яловичина, євро/100 кг	209	169	179	169	156
	Яйця, євро/100 кг	100	88	99	101	89
	Молоко, євро/100 кг	30	27	26	27	25
	Пшениця, євро/т	113	99	88	96	94
2018	Курятина, євро/100 кг	183	211	152	104	161
	Яловичина, євро/100 кг	292	253	209	293	185
	Яйця, євро/100 кг	192	209	242	211	204
	Молоко, євро/100 кг	37	35	32	36	34
	Пшениця, євро/т	164	159	148	162	151

Джерело: [5]

у Словаччині залежність між індексом Баласса та доходами виявилась зворотною – в решті країн зі збільшенням доходів зростає також коефіцієнт порівняльних переваг.

З-поміж країн V4 лише Польща показала цільний зв'язок між порівняльними перевагами та ціновою перевагою, всі інші – неістотний. Якщо порівняти ціни на основні сільськогосподарські товари в країнах V4 з середньоєвропейськими, можна відзначити, що на момент вступу до ЄС країни Вишеградської групи мали значну цінову перевагу (табл. 7). Однак з часом ця перевага скорочується – наприклад, різниця у ціні на пшеницю скоротилась в середньому з 16% до 5% за роки членства. При цьому індекси Баласса показали зростання порівняльних переваг за розглянутий період – тобто, незважаючи на високий коефіцієнт кореляції для Польщі, залежність між її конкурентними перевагами та ціновою перевагою була зворотною. Таким чином, не можна вважати, що наявні порівняльні переваги країн V4 сформувалися завдяки ціновим перевагам.

Для визначення груп сільськогосподарських товарів, за якими країни V4 мають конкурентні переваги на європейському ринку, розраховано індекси Баласса відповідно до методики, описаної раніше. Країни Вишеградської групи мають порівняльні конкурентні переваги на ринку ЄС за тими групами товарів, у яких $RCA > 1$. Всі групи товарів, які відповідають цій умові, наведені у табл. 8.

Найвищі коефіцієнти спостерігаються в експорті тютюну, зернових культур, обробленої тваринної їжі та іншої продукції тваринного походження.

Таблиця 8

Товари, за якими країни V4 мають конкурентні переваги на ринку сільськогосподарських товарів ЄС у 2017 р.

Товарна група	RCA
Тютюн	3,43
Зернові	3,40
Інші продукти тваринного походження	1,44
Оброблені м'ясо, риба, морепродукти	1,43
Зерна та фрукти для виготовлення масла	1,35
Цукор та солодоці	1,35
М'ясо та м'ясопродукти	1,28
Інші оброблені їстівні продукти	1,27
Відходи та тваринна їжа	1,22
Продукти перемолу	1,10
Зернові продукти, продукти з муки	1,01

Також розраховані показники рівня та інтенсивності внутрігалузевої торгівлі сільськогосподарськими товарами країн V4 з ЄС. У табл. 9 наведені групи товарів з найбільшою інтенсивністю ($U > 90\%$) та найбільшим рівнем внутрігалузевої торгівлі. Найвищі рівні внутрігалузевої торгівлі з ЄС спостерігаються за м'ясом та м'ясною продукцією, молочною продукцією, обробленою їжею, зерновими продуктами, напоями, тваринною їжею.

Таблиця 9

Товарні групи з найвищим рівнем та інтенсивністю внутрігалузевої торгівлі країн V4 з ЄС у 2017 р.

Категорія товарів	Інтенсивність, %	Категорія товарів	Рівень, млн євро
Риба та морепродукти	98,3	М'ясо та м'ясопродукти	7556
Напої, оцет	97,5	Молочні продукти, яйця	4813
Інші продукти тваринного походження	96,1	Інші оброблені їстівні продукти	4488
Відходи та тваринна їжа	93,5	Зернові продукти, продукти з муки	3986
Інші оброблені їстівні продукти	93,1	Напої, оцет	3814
Какао та продукти	93,0	Відходи та тваринна їжа	3788
Рослинні та тваринні жири та масла	92,3	Зернові	3684
Продукти перемолу	90,7	Какао та продукти	3384

Однак найбільша інтенсивність спостерігається у внутрігалузовій торгівлі рибою, напоями, обробленою та тваринною їжею, органічними жирами.

Порівнюючи дані табл. 8 та табл. 9, можна зробити висновки про походження виявлених конкурентних переваг для різних категорій товарів. Так, формування конкурентних переваг країн V4 за такими товарами, як інші продукти тваринного походження, інші оброблені їстівні продукти та продукти перемолу, пов'язано із значною конкуренцією з боку європейських виробників як на європейському, так й на національних ринках. Ця конкуренція проявляється у високій інтенсивності внутрігалузової торгівлі, та стимулює розвиток конкурентних переваг. Натомість за такими групами товарів, як м'ясо та м'ясопродукти, тваринна їжа, зернові культури та продукція із зерна, спостерігаються високі рівні внутрігалузової торгівлі – тобто конкурентні переваги у торгівлі цими товарами зумовлені великими обсягами виробництва та використанням ефекту масштабу.

Висновки з проведеного дослідження.

Сільське господарство представлено переважно крупними за площею та економічним розміром фермами у Чехії та малими сімейними фермами у Польщі та Угорщині, у той час як структура комплексу Словаччини є змішаною. Всі країни четвірки показують значно нижчий рівень доходів у сільськогосподарському секторі, ніж середній по ЄС.

За результатами розрахунків всі країни V4 продемонстрували нарощування порівняльних переваг на європейському ринку сільськогосподарських товарів за 2005-2016 рр., хоча лише у Польщі виявлені конкурентні переваги, виражені індексом Баласса $RCA = 1,23 > 1$. Регресійний аналіз показав, що основними чинниками формування виявлених переваг стали: скорочення кількості малих ферм на користь великих агрохолдингів, що можуть користуватися перевагами ефекту масштабу; значна конкуренція з боку європейських виробників як на європейському, так і на національному ринку; субсидії з національних джерел та фондів ЄС, особливо ті, що спрямовані на модернізацію ферм.

Країни V4 мають конкурентні переваги на європейському ринку за такими категоріями товарів, як тютюн, зерно, м'ясо та продукція з них, а також інші товари тваринного і рослинного походження. У галузях з високою інтенсивністю внутрігалузової торгівлі (продукти тваринного походження, оброблені їстівні продукти) розвитку конкурентних переваг сприяла насамперед конкуренція з боку європейських виробників, а в галузях із високим рівнем внутрігалузової торгівлі (м'ясо, зернові, продукція з них) – великі масштаби виробництва.

Досвід країн Вишеградської четвірки показує, що українським агропідприємствам для повноцінної конкуренції на європейському ринку необхідно пропонувати товари належної якості та ступеня обробки – в іншому разі замість внутрігалузової торгівлі виникають односторонні потоки експорту сировинних товарів з малою доданою вартістю з України та імпорту готових харчових продуктів з ЄС. Для ефективної реалізації конкурентних переваг українського сільського господарства необхідні інвестиції у модернізацію ферм з метою підвищення якості продукції та ефективності виробництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Agriculture – FADN Public Database (2016). FADN. URL: http://ec.europa.eu/agriculture/rca/database/database_en.cfm (дата звернення: 10.02.2019).
2. Agriculture in the European Union and the Member States – Statistical factsheets (2018). European Commission. URL: https://ec.europa.eu/agriculture/statistics/factsheets_en (дата звернення: 10.02.2019).
3. Balassa, B. 1965. Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage. Manchester School of Economic and Social Studies, 33(2), 99-123.
4. Comext Database (2018). Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (дата звернення: 10.02.2019).
5. EU prices for selected representative products (2018). European Commission. URL: https://ec.europa.eu/agriculture/markets-and-prices/price-monitoring/monthly-prices_en (дата звернення: 10.02.2019).
6. Trendov, N. 2015. Cap performances of the Visegrad countries after accession to European Union. URL: <https://think.visegradfund.org/fellowship/attachment/ivf-paper-trendov-final/> (дата звернення: 10.02.2019).

REFERENCES:

1. Agriculture – FADN Public Database (2016). FADN. Available at: http://ec.europa.eu/agriculture/rca/database/database_en.cfm (date of access: 10.02.2019).
2. Agriculture in the European Union and the Member States – Statistical factsheets (2018). European Commission. Available at: https://ec.europa.eu/agriculture/statistics/factsheets_en (date of access: 10.02.2019).
3. Balassa, B. 1965. Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage. Manchester School of Economic and Social Studies, 33 (2), 99-123.
4. Comext Database (2018). Eurostat. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> (date of access: 10.02.2019).
5. EU prices for selected representative products (2018). European Commission. Available at: https://ec.europa.eu/agriculture/markets-and-prices/price-monitoring/monthly-prices_en (date of access: 10.02.2019).
6. Trendov, N. 2015. Cap performances of the Visegrad countries after accession to European Union. Available at: <https://think.visegradfund.org/fellowship/attachment/ivf-paper-trendov-final/> (date of access: 10.02.2019).

Dzyad Olena

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of International Economics and World Finances
Oles Honchar Dnipro National University

Krasnikova Natalia

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of International Economics and World Finances
Oles Honchar Dnipro National University

Hrechyn Kyrilo

Student

Oles Honchar Dnipro National University

COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE VISEGRAD COUNTRIES ON THE EUROPEAN INTERNAL AGRICULTURAL MARKET

The purpose of the article. The possession of competitive advantages becomes necessary in modern global economy, as they define an economy's ability for dynamic growth and for improving the standard of living. Due to favorable climate conditions, agriculture has always been an important and promising sector of international trade for a number of Eastern European countries, including Ukraine and the Visegrad countries. The ascension of the V4 to the European Union has had a significant impact on several economic sectors of these countries, especially the agricultural sectors. However, there is limited evidence on how the V4's competitive advantages in agricultural products have developed after their ascension to the EU. That's why studying the Visegrad countries' (V4) experience in effective use of competitive advantages on the European agricultural market becomes relevant in the context of Ukraine's ongoing integration with the EU.

Methodology. The article uses an original methodological approach to define V4's competitive advantages on the European internal agricultural market and their determinants. The suggested method uses regression analysis to examine the relationship between revealed competitive or comparative advantages, evaluated by the Balassa index, and six determinants, including effectiveness of production, economic size of farms, amount of subsidies retrieved, intensity of intra-industry trade, price advantage and average agricultural worker's wage. It also allows to determine agricultural sectors in which these advantages are strongest.

Results. Results of the analysis have shown that among the V4 countries only Poland has competitive advantages on the European agricultural market, while other countries have comparative advantages. The study revealed that the main determinants of the V4's competitive advantages on the European agricultural market were: a decrease in number of small family farms and an increase in number of big agricultural companies, able to benefit from economies of scale; tough competition both on national and foreign markets; subsidies retrieved from national governments and from the EU, especially subsidies financing modernization of farms. The V4's competitive advantages were strongest in such agricultural products, as tobacco, cereals and various animal products including meat.

Practical implications. The experience of the V4 shows that Ukrainian agribusinesses must offer products of proper quality on the European market – otherwise instead of intra-industry trade unilateral flows of exports of raw, low value-added goods from Ukraine and imports of prepared, high value-added foods from the EU will prevail. In order to effectively utilize the competitive advantages of Ukrainian agriculture, investments in farm modernization are needed in order to improve the quality and efficiency of production.

Value/originality. The article uses an original methodological approach, which allows not only to define the V4's competitive advantages and their determinants, but also to evaluate the importance of each determinant and determine agricultural sectors in which these advantages are strongest. The materials of this study can be used in preparing draft laws and regulations on the issues of agricultural policy in Ukraine and other countries.